

5.2.3. PRIEŠDĒLINIAI DAIKTAVARDŽIAI

Daiktavardžiai turi šiuos priešdėlius: *apy-* (*ap-*, *api-*), *at-* (*ata-*, *ato-*), *be-*, *į-*, *iš-*, *ne-*, *nuo-*, *pa-* (*po-*), *per-*, *pra-* (*pro-*), *prie-*, *prieš-*, *sq-* (*sam-*, *san-*), *už-* (*užu-*, *užuo-*). Visi šie priešdėliai (išskyrus *ne-*) yra prielinksninės kilmės.

Vieni priešdėliai į daiktavardžio sudėtį patekę drauge su veiksmažodžio kamieniu kaip galūninės darybos rezultatas: *iškamša* (: *iškimšti*), *išpirka* (: *išpiřkti*), *núolaida* (: *nuléisti*), *pójūtis* (: *pajùsti*), o kiti – prielinksninę konstrukciją verčiant vienu žodžiu: *beprōtis* (: *bè prōto*), *palóvis* ir *palóvė* (: *põ lóva*), *ùžstalė* (: *ùž stālo*). Darybos formantas yra galūnė, įforminanti žodį kaip sakinio elementą. O kiekvieno darinio reikšmė individuali, tik iš dalies susijusi su atitinkamų prielinksninių konstrukcijų reikšme.

Vietos ar su vieta susijusių dalykų pavadinimai – priešdėliai *pa-*, *po-*, *į-*, *ant-*, *apy-*, *už-*: *palóvis* (: *põ lóva*), *pasíenis* (: *pagaĩ, paleĩ síenq*), *panósė* (: *põ nósimi*); *pódirvis* (: *põ dirvā*), *póakis* ir *paakỹs* (: *põ akimì*), *póžievis* (: *põ žievė*); *įvartis* (: *ĩ vartùs*); *añtkapis* (: *añt kāpo*), *añtpetis* (: *añt petiēs*); *apýkklė* (: *apiē kākļq*), *apýrankė* (: *apiē rañkq*); *ùžduris* (: *ùž dùru*), *ùžkrosnis* (: *ùž krósnies*), *ùžribis* (: *ùž ribōs*), *ùžsienis* (: *ùž síenos*). Žinoma, vienas kitas žodis gali būti atitolęs nuo darybos pamato, pvz.: *añtausis* „kirtis į ausį“, *príeangis* „patalpa prieš gyvenamąjį kambarį, koridorius“.

Laiko pavadinimai turi priešdėlius *pa-*, *prie-*, *prieš-*, *apy-*, *iš-*: *parytỹs* „metas prieš rytą“, *príešaušris* (: *priē aušrq*), *príešpiečiai* (: *priē pietùs*), *apýpietė* (: *apiē pietùs*), *apývakarė* (: *apiē vākarq*) ir *pavakarė*, *pavakarỹs*, *išnakčiai*, *išvakarės* (: *iš vākarō*). Kai kurių laiko reikšmę turinčių priešdėlinių daiktavardžių reikšmė aiškiai susijusi su atitinkamų prielinksninių konstrukcijų reikšme, o kai kurių – nutolusi. Bendra šiems priešdėliniams daiktavardžiams yra ne tik priešdėlio, bet ir viso kamieno (šaknies) laiko reikšmė.

Asmenų pavadinimai turi priešdėlius *be-*, *pa-*, *po-*, *į-*, *iš-*. Daiktavardžiai su priešdėliu *be-* žymi asmenį, kuriam trūksta to, kas pasakyta kilmininku: *bedālis* (: *bè daliōs*), *begėdis* (: *bè gėdos*), *bedařbis* (: *bè dārbo*), *belaišvis* (: *bè láisvės*), *bežėmis* (: *bè žėmės*) ir kt. Kitų priešdėlinių daiktavardžių, reiškiančių asmenis, ryšys su atitinkama prielinksnine konstrukcija ne toks ryškus, bet nesunkiai iššifruojamas: *patėvis* „netikras tėvas, atėjęs į šeimą po tėvo“, *pāmotė*, *pódukra*, *póvaikis*, *išdukterė*, *įnamis* „į namus priimtas gyventi svetimas žmogus“.

Mažesnio masto dalykų pavadinimai turi priešdėlius *pa-*, *po-*: *pameistrỹs* „dar ne meistras, meistro pagalbininkas“, *pakomisijỹs*, *pākomitetis*, *patarmė*; *pógrupis*, *pórūšis*, *póskyris*, *póšeimis* ir kt.

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.